

7. Касаткин Л.Л. Одна из тенденций развития фонетики русского языка // *Вопр. языкознания.* – 1989. – № 6. – С. 39–45.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Libro de Apolonio // Chabas J. *Antologna General de la Literatura Espacola (Verso y Prosa).* – La Habana: Cultural, S.A., 1955. – P. 16–18.

2. Poema de mio Cid. Sexta ed. corregida y notas por Ramyn Menñdez Pidal de la Real Academia Espacola. – Madrid: Espasa – Calpe, S.A., 1951.

Алла Калита

РОЛЬ СИТУАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИХ ЗМІННИХ В ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТОНАЦІЙНОГО ОФОРМЛЕННЯ АНГЛІЙСЬКОГО ЕМОЦІЙНОГО ВИСЛОВЛЮВАННЯ

У зв'язку зі змінними реаліями життя будь-якого соціуму розвиток мови, відбувається в умовах вдосконалення існуючих та пошуку нових способів вираження думки, які розширюють альтернативне поле вибору індивідом лінгвістичних засобів спілкування.

Цілком усвідомлюючи загальні закономірності розвитку мови як системи, Е. Селіп [1, 157] говорить, що "кожне слово, кожен граматичний елемент, вираз, кожен звук і кожна інтонація поступово змінюють свої обриси, підлягаючи непомітному, але об'єктивно існуючому дрейфу, що складає суть життя мови". Подібно до більшості складних саморегульованих систем, у процесі розвитку в мові на всіх її рівнях з'являються нові елементи, а, отже, – і нові форми взаємодії цих елементів між собою та з елементами, що існували раніше. Розглядаючи проблеми комунікативного синтаксису, а також зміни та взаємодії елементів різних рівнів мови, В.Д. Івшин [2, 6] зважає на те, що формально-граматичні показники суб'єктно-предикатних відношень поступово перетворювалися в показники інтонаційні, виробляючи або не виробляючи при цьому явно виражені словесні або інші неявні форми їхнього вираження. Інакше кажучи, розвиток мови постійно призводить до появи нових аспектів лінгвістичних досліджень взагалі, та фонетичних зокрема.

Проте, підхід традиційної фонетики, обмеженої рамками структури і функцій сегментного та супрасегментного рівнів, не завжди дозволяє з необхідною повнотою описувати всю реально існуючу в мовленні різноманітність закономірностей, явищ і механізмів функціонування інтонації. Тому для вирішення питання адекватного опису явищ, що впливають на інтонаційне оформлення емоційного висловлювання, перш за все, доцільно стисло розглянути найбільш значущі напрямки фонетичних досліджень даної проблеми на підставі праць [3–6] під кутом зору багатоаспектної природи самої інтонації.

Звичайно всі аспекти фонетичних досліджень прийнято розрізняти у співвіднесенні з одним із двох планів: планом вираження, який здійснює організацію взаємодії систем мовного механізму, не пов'язаних безпосередньо зі змістом, і планом змісту, що орієнтувалися на передачу смислу. Формальний (структурний) аспект фонетики відносять до плану вираження, тоді як комунікативний, комунікативно-прагматичний, семантичний, емоційно-модальний і найбільш значущий у перспективі – когнітивний – відносять до плану змісту [7].

В умовах реальної комунікації використовується також інформація, яка закладена в інтонаційній будові мовлення, але не входить до складу функцій інтонації, а саме: соціальні, індивідуальні, стилістичні, універсальні характеристики мовлення та його культура. Вивчення цих аспектів фонетичних досліджень може відповідно до конкретних цілей бути віднесене як до плану вираження, так і до плану змісту. Зрозуміло, ігнорування зазначених аспектів не є коректним, адже вони не просто взаємодіють, а будучи взаємозв'язаними та взаємозалежними, є обов'язковими у процесі адекватного сприйняття мовлення, і їх слід розглядати більш конкретно відповідно до їхньої ролі в процесі інтонування. Необхідно також мати на увазі, що на цей час склалася достатньо обґрунтована система понять про фонетичні елементи й засоби, що формують склад, слово, словосполучення, висловлювання і т.д.

Слід також враховувати, що фонетичні засоби, які утворюють одиниці мови й мовлення, не вільні по відношенню до інших, перелічених вище аспектів. Інакше кажучи, будь-які елементи плану змісту знаходять адекватне вираження за допомогою одиниць фонетичного

рівня, тобто одиниці фонетичного рівня водночас можуть бути співвіднесені з декількома аспектами плану змісту і, у першу чергу, з семантичним та комунікативно-прагматичним. З другого боку, система одиниць формальної або структурної фонетики в обсязі традиційного фонетичного знання опрацьована також достатньо повно. Вона базується на добре відомих поняттях про два фонетичні рівні: сегментний і надсегментний, що охоплюють як їх фонетичний аспект (тобто матеріальні засоби складових елементів обох рівнів, у тому числі артикуляцію, акустику і сприйняття), так і функціональний аспект (роль в утворенні значущих одиниць мови та в утворенні мовних значень) [8, 4–5]. Тому основними фонетичними одиницями, що беруть участь у формуванні та передачі смислу висловлювання прийнято вважати звуки мовлення, їх поєднання та інтонацію з усім комплексом її компонентів.

Відомо, що розвиток комунікативного аспекту фонетики був продиктований необхідністю вирішення питань про актуальне членування речення [9, 239–245] або його комунікативну перспективу, а також про смислове виділення членів речення [10, 406–429]. Саме акцент на розгляді ролі інтонації у розв'язанні даних питань і визначив статус наукового напрямку, названого сьогодні комунікативною фонетикою. До сфери її інтересів прийнято відносити також дослідження комунікативних типів висловлювань та їх типологію. У цих дослідженнях засобом членування, актуалізації та визначення висловлювань слугує, як правило, інтонація, співвіднесена з мовними засобами інших рівнів, оскільки це зумовлено тим, що інтонаційні характеристики, взяті окремо, не завжди можуть бути надійним критерієм диференціації комунікативних типів висловлювань та їх варіантів або видів, оскільки в потоці мовлення, за даними експерименту І.Г. Торсуєвої [11, 27], вони часто співпадають.

Оцінюючи конкретні цілі комунікації, слід відзначити, що у зв'язку з існуючою необмеженою кількістю ситуацій і реальних обставин спілкування вони можуть бути вельми різноманітні. Проте, в загальних випадках їх прийнято класифікувати [12, 133–136] за трьома найбільш загальними групами: повідомлення, питання і волевиявлення. Цим трьома видами узагальнених комунікативних цілей відповідають, як відомо, три типи речень – розповідні, питальні і спонукальні, яким у плані вираження у формальній фонетиці притаманні певні форми звучання. У той же час, цілком зрозуміло, що для того, щоб будь-яке звучання стало одиницею плану вираження, воно повинно бути пов'язане з певною смисловою одиницею, смисл якої стає зрозумілим лише у ситуації і не завжди тотожний граматичній формі речення-висловлювання. Це дозволяє у процесі аналізу інтонації виявляти її постійні одиниці, що функціонують як у плані вираження, так і в плані змісту, тобто встановлювати їх категоріальні лінгвістичні значення та усувати випадкові або ситуативні, конотативні співзначення, що стосуються смислу речення-висловлювання, а не його значення [13, 159–160]. При цьому інтонаційні одиниці, що є сукупністю інтонаційних ознак, які диференціюють значення висловлювань, тема-рематичне членування, смислове навантаження висловлювання чи його частин і т.п., традиційно класифікують на інтелектуальні, волюнтативні та емотивні.

Зазначимо також, що проблема співвіднесеності інтонаційних форм з комунікативним типом висловлювання та його смисловим членуванням вивчена достатньо [11] на матеріалах різних мов. Результати таких досліджень показують, що висловлювання, що виражає конкретну комунікативно-прагматичну дію, первинно спрямоване на певні дії, реакції, кінцевий результат. У волевиявляючих, або ін'юктивних, та питальних висловлюваннях на перший план висувається вираження прагматичного значення, мети або наміру мовця, що проявляється як вимога, наказ, попередження, порада, прохання, бажання, осуд, пояснення, підтвердження і т.д. Всередині цих типів висловлювань, що називаються комунікативно- або ситуативно-прагматичними [4, 118], можна класифікувати безліч їх проміжних видів, які визначаються ситуацією та контекстом [14–19].

Одним з вельми цікавих аспектів фонетичних досліджень є вивчення ролі інтонації як вирішального чинника під час розмежування синтаксичних омонімів. Результати експериментально-фонетичних досліджень у цій галузі й поклали початок комунікативно-прагматичному аспекту у фонетиці, який вивчає висловлювання, що дають номінацію мовленнєвого акту в умовах перетину їх первинної та вторинної номінації. Засобами актуалізації такого перетину, як правило, слугують інтонація та інші засоби інтенсифікації смислу. На наш погляд, саме вивчення конкретних реалізацій різних комунікативно-

прагматичних або ситуативно-прагматичних видів висловлювань і доповнюючих до когнітивного або пропозиціонального значення прагматичних ефектів, що виникають у процесі їх актуалізації, сприяє встановленню співвідношення інтонації та семантики як певного поєднання змісту висловлювання та його смислу. Це, у кінцевому підсумку, дозволяє глибше конкретизувати співвіднесеність змісту висловлювання та його смислу, що передається інтонацією.

Таким чином, за допомогою аналізу реального функціонування фонетичних засобів у мовленні прийнято встановлювати ступінь їхньої участі у здійсненні мети висловлювання, а також розкривати механізм інтеграції та взаємодії усіх мовних засобів у вираженні смислу висловлювання. Інтонація також допомагає усвідомити співвідношення значення мовної одиниці та смислу, що породжується певною мовленнєвою ситуацією, або "умисним конфліктом прямого комунікативного значення синтаксичної структури з контекстом і ситуацією мовлення" [12, 140]. Такі "умисні конфлікти", як правило, слугують містком між емоційно-нейтральним та емоційно-експресивним мовленням, де мовна одиниця може виражати невласливе їй комунікативне значення. Іншими словами, вона може за допомогою інтонації передавати певні варіанти емоційно-модальних значень. Цим пояснюється існування безлічі експериментальних досліджень, у яких встановлюються інтонаційні одиниці, що співвідносяться з вираженням конкретних емоцій [16–21 та ін.]. Характерно, що в зазначених працях різноманітні емоції розглядаються як компоненти смислової структури певного мовного фрагменту, і тому в них денотатом інтонаційної одиниці, що висловлює ту чи іншу конкретну емоцію, виступає ситуація.

Як бачимо, одиниці інтонації поліфункціональні, тобто одна й та ж форма може співвідноситись з різним змістом. При цьому семантика інтонаційних одиниць не аналогічна семантиці слова. Вона може бути встановлена у результаті врахування співвідношення смислу висловлювання, семантики слова, смислу тексту і їх інтонаційної форми [4, 117]. Не дивно, у зв'язку з цим, що проблема вивчення конкретних смислів висловлювань, які породжуються в комунікативних процесах з мовних і немовних значень, що акумулюються ними, стає в нинішній час все більш актуальною у фонологічних дослідженнях.

Традиційно процес вивчення семантики передбачає аналіз усіх або провідних аспектів значення висловлювання: просодичного, лексичного, граматичного [13, 155; 22, 107], прагматичного, соціального, пропозиціонального [22, 107], контекстуального, емоційного, модального, конотативного [23, 106] і т.п., які в результаті складної взаємодії формують смисл висловлювання (дискурсу, тексту) у специфічних контекстах і ситуаціях. Це природно, оскільки з точки зору значення та функції жодне висловлювання, що передає значення шляхом асоціативного зіставлення закладеної в ньому інформації з фактами реальної ситуації, не може бути вільне ні від контексту, ні від самої ситуації. Тому смисл, реалізуючись у контексті й конкретизуючись ситуацією, включає також і позамовні конотації культурного характеру [24, 11]. Таким чином, вказані вище аспекти значення, тісно взаємодіючи у процесі передачі інформації, формують смисл висловлювання, будучи відносно незалежними й автономними. Зокрема, було прийнято вважати інтонаційні значення незалежними ні від лексичних, ні від граматичних. Проте, виходячи з результатів дослідження Крутендена [25], Л.К. Цеплітіс, всупереч існуючій думці, побачив більшу ймовірність збігу деяких синтактико-модальних значень з інтонаційними. Експериментальна перевірка цієї ідеї на питальних реченнях [13, 155–156] показала, що у 70 % випадків їх синтактико-модальні значення співпадали з інтонаційними значеннями питання. У зв'язку з цим і було зроблено припущення про те, що невизначеність у розумінні смислу висловлювання усувається при збігу хоча б двох семантичних значень (наприклад, лексичного та інтонаційного).

Відомо, що у переважній більшості випадків індивід підсвідомо заучує ситуаційно зумовлені моделі мовленнєвої поведінки. Тому, якщо розглядати просодичне значення як один з компонентів мовної поведінки, то можна констатувати наступне. По-перше, і мовець, і слухач завжди однозначно сприймають інтонацію прохання, наказу, попередження, твердження і т.п., оскільки саме вона дозволяє розрізняти, чи є дане висловлювання констатацією факту, питанням, спонуканням або оцінкою. Це підтверджується також і тим, що у будь-якій мові [26, 353; 27, 341] у подібних ситуаціях висловлювання оформлюються однотипними чи

схожими інтонаційними моделями (інтонаційними конструкціями, контурами і т.д.). Як правило, дані моделі набувають тієї стійкості, що перетворює їх у стереотипні формули-моделі або набір широко розповсюджених інтонацій, що складають інтонаційно-мелодичний словник мови. Тому відхилення від моделей актуалізації однотипних висловлювань може радикально змінити їхні значення. Мабуть, немає необхідності доводити також, що будь-яка зміна в інтонаційній організації висловлювання може призвести до різної його інтерпретації слухачем, здатним сприйняти його у конкретній ситуації як скаргу, сумнів, підозру, оголошення і т.д., що, у свою чергу, може стати причиною згоди / незгоди (задоволення / незадоволення, схвалення / несхвалення і т.д.) комунікантів. По-друге, для однозначного визначення смислу висловлювання необхідно завжди тримати у полі зору і мовця, і слухача як суб'єктів комунікації з одного боку, та їхні взаємовідносини – з іншого, бо суть комунікації полягає передусім у взаємодії співрозмовників, скерованій на передачу і сприймання смислу або підтексту, що, на наш погляд, одне й те ж, бо і те, й інше має одні й ті ж засоби вираження, а саме: інтонацію та конситуацію.

Зауважимо, що в лінгвістичній літературі відомо протиставлення смислу значенню, у результаті якого зроблено висновок про невідповідність семантичної та синтаксичної структур висловлювання. Тому дослідження логічної суті речення призвело до істотного розмежування понять *смысл* і *значення*, завдяки можливості використання одного й того ж речення у різних комунікативних цілях [28, 134]. Теоретично ця думка була обґрунтована Дж. Остіном [29], який розглядав комунікацію ширше, об'єднуючи теорію комунікативних дій і мовних актів. Розрізняючи у синтаксичній побудові речення пропозиціональний зміст і семантичні елементи, що називаються ілокутивними індикаторами, Дж. Серль [30, 122] відзначає, що дані індикатори, як правило виражаються просодією (інтонацією чи наголосом) або перформативними дієсловами. Цілком очевидно, що поєднання номінації об'єктивної ситуації та комунікативної настанови мовця є основою висловлювання і сприяє ефективному визначенню його смислу, з урахуванням ситуації спілкування та передачі інформації [31, 21–22]. Як відомо, висловлювання дає номінацію мовного акту, форма якої протиставляє висловлювання і речення. Смысловая структура речення складається з первинного значення (звідси первинна номінація), що найменшою мірою залежить від контексту, оскільки речення номінує події, факти чи явища об'єктивної дійсності. На відміну від неї смысловая структура висловлювання значною мірою визначається контекстом, ситуацією, взаємодією з первинним значенням, тобто складається з вторинного значення (вторинна номінація). Тому висловлювання дає експліцитну / імпліцитну номінацію мовного акту, виражену, як правило, за допомогою інтонації або перформативних дієслів, і номінацію фактів, подій об'єктивної дійсності. Іншими словами, під впливом ситуативно-прагматичних змінних висловлювання як функціональна одиниця безпосереднього комунікативного процесу виникає внаслідок сполучення й особливого використання первинної та вторинної номінацій.

Розглядаючи дану проблему, В. Гумбольдт [32] виділяє первинні загальні та конкретні значення, а також аналізує те, що в сучасному мовознавстві можна було б назвати номінативними змінами значення й динаміки значення взагалі. У процесі вивчення висловлювання, відзначає Л.П. Чахоян [31, 24], ми повинні спочатку зрозуміти контекстуальне значення (тобто його смисл), а після цього його денотативне і сигніфікативне значення, оскільки смисл висловлювання актуалізується у конкретній ситуації спілкування. Таким чином, висловлювання можна трактувати як функціонально-семантичну комунікативну одиницю, реалізація якої базується на взаємодії як логіко-семантичних і семантично-синтаксичних, так і психологічних, прагматичних і комунікативно-семантичних механізмів, притаманних комунікативному процесу.

Як відомо, смисл висловлювання змінюється залежно від комунікативної ситуації, а, отже, зумовлює різні комунікативні реакції, що виникають при цьому. Розуміючи під смислом "аналог значення у конкретній діяльності", ряд лінгвістів підкреслює можливість "різкої розбіжності значення слів і їхнього смислу" [33, 60–62; 34]. Інакше кажучи, смисл висловлювання конкретизує мовні засоби, що його складають, і в цілому ряду випадків загальний смисл висловлювання може значно відрізнитися від смислу його складових. При цьому поєднання інтонації та конситуації відіграє провідну роль в актуалізації повного смислу

висловлювання, оскільки поза ситуацією смисл висловлювання сприймається лише відповідно до значення інтонаційної моделі, що його оформлює.

Аналізуючи семантику інтонації, Л.К. Цеплітіс [13, 159] справедливо відзначає, що у висловлюванні ми неминуче зіштовхуємось як зі "сміслом інтонації", так і зі "значенням інтонації". Більше того, будь-які загальні "значення інтонації" являють собою інваріанти, які під впливом різних контекстуальних і ситуаційних трансформацій породжують "смісли інтонації", тобто варіантні, маргінальні, переносні значення. Зрозуміло, що одержання цих "сміслів інтонації", або конкретних контекстуальних чи ситуаційних "значень інтонації" досягається шляхом різних трансформацій інтонаційних моделей, що мають широченний діапазон. Така взаємодія інваріантних і варіантних значень часто недооцінюється лінгвістами і дуже часто стає предметом дискусій психологів та психолінгвістів. На думку автора, смисл однієї й тієї ж інтонації може бути різний і форми його вираження дуже невизначені. На відміну від нього, значення, що утворюються безліччю як семантичних, так і фонетичних одиниць, піддаються лінгвістичному опису. Такий опис, з одного боку, дає можливість виявити основні семантичні риси інтонації, а з іншого – встановити універсальні інваріантні значення інтонації та визначити діапазон одержуваних смислів.

З метою виявлення впливу ситуативно-прагматичних змінних на актуалізацію інтонаційної моделі англійських емоційних висловлювань нами було проведено спектрографічне дослідження висловлювання-здивування *Oh, no, you didn't, did you?* [35, 69], реалізованого мовцем зі зміною змісту відповідно до п'яти різних ситуацій.

Залежності амплітуди звукового сигналу та спектру його частот від часу були одержані за допомогою комп'ютерних програм *WaveLab* [36] та *SpectraLab* [37]. Виявлені таким чином закономірності взаємодії акустичних характеристик було зіставлено з результатами попередньо проведеного аудитивного аналізу.

За результатами аналізу перша реалізація висловлювання *'Oh, no, | you didn't, | did you?'* виражає негативну реакцію мовця у формі несхвалення, докору, що наближається до осуду, у ситуації відповіді на репліку *Look – I'm sorry, but I'm afraid I burnt rather a large hole in your Persian carpet*. Дана реалізація має характеристики зміни амплітуди звукового сигналу та спектру частот у часі, наведені на рис. 1.

Із рисунку (1а) видно, що у першій інтоногрупі має місце плавне зниження інтенсивності вимовляння. При цьому на ядерному складносії другої інтоногрупи спостерігається підвищення рівня інтенсивності, яка, знижуючись на початку третьої інтоногрупи, дещо підвищується у її завершенні.

Найвищі показники інтенсивності зареєстровані на ядерному складносії першої інтоногрупи. Цей пік інтенсивності, на нашу думку, і пов'язаний з найвищим ступенем невдоволення (можливо, з несподіваністю почутого). Завдяки тому, що мовець опанував себе у процесі вимовляння висловлювання, рівень інтенсивності дещо знижується у фінальній інтоногрупі і, таким чином, ніби сигналізує про незмінність факту і необхідність прийняти все як належне. Вузкий діапазон інтенсивності (19,3%) на початку висловлювання ще більше звужується у другій та третій інтоногрупах. Загальна тривалість звучання висловлювання складає 2,23 сек. Зміна тонального рівня має хвилеподібний характер (рис. 1б).

Наведені результати цілком співпадають з відповідними даними перцептивного аналізу.

Друга реалізація висловлювання *'Oh, no, you /didn't, /did you?'*

репрезентує почуття дещо неприродного здивування з очевидним відтінком байдужості при відповіді на висловлювання співрозмовника *I keep telling you – I never went to Naples*. Характеристики зміни амплітуди звукового сигналу та спектру частот у часі для даної ситуації зображено на рис. 2.

Суміщені по шкалі часу його графіки наочно показують характер руху тону під час вимови звуків, що складають досліджуване висловлювання. При цьому з рисунку (2а) видно, що інтенсивність вимови висловлювання плавно спадає до кінця першої інтонаційної групи і зростає у завершенні другої. Мінімум інтенсивності спостерігається в середині першої інтонаційної групи на ненаголошених складах.

Високі показники інтенсивності на початку і в кінці висловлювання з деякими флуктуаціями усередині можуть розглядатися як ознаки байдужості або нещирої зацікавленості. Діапазон інтенсивності актуалізації висловлювання вузький (16,3%). Про байдужість мовця до почутого свідчать також розподіл висловлювання на дві інтонаційні групи, а не на три, як у чотирьох інших реалізаціях, та загальна тривалість висловлювання (1,28 сек.), що є найменшою у зіставленні з іншими реалізаціями досліджуваного висловлювання.

Крім того, під час вимови висловлювання спостерігається чітке розмежування ритмічних груп всередині першої інтонаційної групи, властиве, як правило, підвищеній емоційності актуалізації у розмовному стилі. Зареєстрована інструментально хвилеподібна зміна тонального рівня (рис. 2б) досить чітко підтверджує результати аудитивного аналізу, наведеного у вигляді інтонограми даного висловлювання.

У третій ситуації висловлюванню *Oh, 'no, you 'didn't, 'did you?*||

, що характеризується як зацікавлено-радісне здивування при відповіді на репліку *Guess who I met last night – Susan Smiles!* притаманні зміни амплітуди звукового сигналу та спектру частот у часі, наведені на рис. 3.

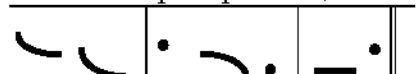
Досліджуване висловлювання відрізняється різкішими коливаннями інтенсивності (рис. 3а) в інтоногрупах. При цьому під час його вимовляння інтенсивність змінюється таким чином: підвищується з наступним плавним зниженням у першій інтоногрупі, знижується у другій і дещо підвищується у третій інтоногрупі.

Різде підвищення інтенсивності на слові *no* свідчить про те, що саме ця ділянка висловлювання і відображає зацікавленість, ступінь якої підвищується із зростанням інтенсивності на слові *did* у другій інтоногрупі, яке контрастує з різким падінням інтенсивності (29 %) на *n't*. У третій інтоногрупі інтенсивність на ядерному складоносії та затакті приблизно однакова (31 % і 33, 5% відповідно). Проте, тут рееструється значний тональний інтервал між цими ділянками інтонаційного контуру. Діапазон інтенсивності актуалізації висловлювання звужений (29 %).

Відносно невелика тривалість висловлювання (1,69 сек.) сприймається як прояв нетерпіння та бажання продовжити бесіду. Про зацікавленість мовця також свідчить імпліцитно закладене питання, яке міститься у третій інтоногрупі (*How is she?... What does she do?... How does she look?...*), що на перцептивному рівні відповідає широкому висхідному тону з великою швидкістю зміни його напрямку. Зміна тонального рівня, подібно двом попереднім реалізаціям, має хвилеподібний характер (рис. 3б).

Таким чином, у оформленні даного висловлювання усі інтонаційні параметри однаково активні.

Четверта реалізація висловлювання-здивування $\backslash Oh, \downarrow no, | \uparrow you \downarrow didn't, | \uparrow did you? \|$

відбиває небажання мовця вірити у те, що сталося, і надією на

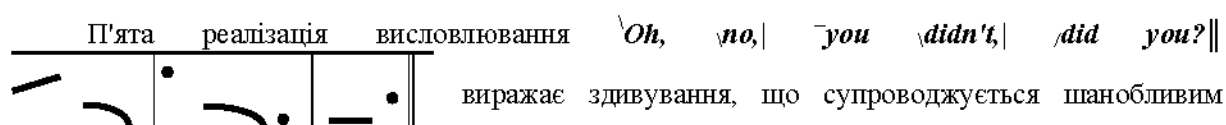
те, що не все так погано у повідомленні комуніканта: *The interview? Well, to tell you the truth, I made a complete mess of it.* У цій ситуації висловлювання має характеристики зміни амплітуди звукового сигналу та спектру частот у часі, наведені на рис. 4.

Розглянута реалізація висловлювання маркована приблизно однаковим рівнем інтенсивності на стрижневих елементах ритмогруп (рис. 4а), що пояснюється помірним рівнем розвитку почуттів, притаманних процесу висловлення недовіри-здивування.

Про помірність у динаміці розвитку почуття мовця свідчать приблизно однакові показники інтенсивності на всіх наголошених ділянках інтонаційного контуру висловлювання. Діапазон його інтенсивності звужений (29%). Загальна тривалість звучання 2,11 сек. Така сукупність інтонаційних показників підкреслює недовірливе ставлення мовця до почутої інформації, пов'язане з одного боку з його високою оцінкою співрозмовника, а з іншого – зі сподіванням на те, що він переоцінює наслідки обговорюваної події.

Загальна закономірність руху тону, як і в попередніх реалізаціях, має хвилеподібний характер (рис. 4б).

виражає здивування, що супроводжується шанобливим захопленням при відповіді на репліку: ... *So I called all the neighbours together and persuaded them to march to the Town Hall in protest.* Означена актуалізація має характеристики зміни амплітуди звукового сигналу та спектру частот у часі, наведені на рис. 5.

Ця реалізація характеризується найбільшою у розглянутій сукупності висловлювань тривалістю звучання (3,04 сек.), притаманною, як відомо, вираженню позитивних емоцій. При цьому тривалість звучання першої інтоногрупи перевищує сумарний час актуалізації другої та третьої інтоногруп.

Інтенсивність (рис. 5а) змінюється з меншою амплітудою, зростаючи удвічі у кінці висловлення, відтінюючи таким чином перехід здивування у безпосереднє захоплення. Діапазон інтенсивності звужений (35 %), але належить до верхньої зони звуженого діапазону. Таким чином, він найширший з усіх досліджуваних висловлювань. Його розширення відбувається у напрямку від початку до кінця висловлювання, що свідчить про наростання емоції. У свою чергу, різкі перепади інтенсивності також підкреслюють високу емоційну насиченість висловлювання.

Рух тону має хвилеподібний характер (рис. 5б).

Зіставлення наведених вище результатів показує, що з наростанням позитивних емоцій мовця тривалість та діапазон інтенсивності актуалізованих висловлювань збільшуються. При цьому, згідно з результатами аудитивного аналізу, підсилення позитивних або негативних емоцій супроводжується збільшенням тональних перепадів усередині та на межі інтоногруп.

Загальний рух тону в усіх висловлюваннях хвилеподібний з характерним його підвищенням наприкінці.

Як показано вище, для інструментального аналізу були відібрані висловлювання-здивування різної прагматичної спрямованості, що мають структуру розділового питання. Такі питання можуть бути актуалізовані відповідно до однієї з двох їх відомих інтонаційних моделей: 1) низхідний + низхідний тон; 2) низхідний + висхідний тон.

На розділові питання, що вимовляються з низхідним тоном у фінальній інтоногрупі (модель 1), відповідь, як правило, не передбачається. І, навпаки, висхідний тон у другій інтоногрупі (модель 2) вимагає відповіді, ступінь необхідності якої, за нашими спостереженнями, визначається для мовця модифікаціями висхідного тону, що реалізуються завдяки різній швидкості зміни напрямку руху тону, його тонального рівня й діапазону та часу звучання. Тому подальший розгляд результатів акустичного дослідження за рисунками 16–56 доцільно супроводжувати відповідними даними виконаного попередньо аудитивного аналізу.

Так, у завершенні першої реалізації (рис. 1б) аналіз висхідного тону визначається малою швидкістю зміни (полого конфігурація), його низьким тональним рівнем та звуженим діапазоном. Це свідчить про можливість відповіді-пояснення чи виправдовування з боку співрозмовника при незначному ступені їх необхідності.

Високий ступінь почуття здивування з імпліцитним значенням *How could you...* зосереджений у фінальній частині висловлювання, де, власне, й концентрується питання. У такій ситуації вираження відповіді-пояснення може актуалізуватися як вербально, так і на паралінгвістичному рівні, оскільки пояснення не є необхідним, про що свідчить риторичний характер запитання, пов'язаний з тим, що мовець вже опанував свої почуття після першого шоку. Відтінок невдоволення передається тут низхідним тоном малої швидкості, звуженим діапазоном у першій інтоногрупі, інтенсифікованою вимовою *Oh*, виділенням другої інтоногрупи за допомогою високого тонального рівня.

Друга реалізація досліджуваного висловлювання-здивування характеризується висхідним тоном широкого діапазону і збільшеною швидкістю зміни руху тону при дещо прискореному темпі вимовляння фінальної інтоногрупи та високому тональному рівні затакту (рис. 2б). Звужений діапазон висхідного тону попередньої інтоногрупи та збільшена швидкість його зміни надають висловлюванню відтінок неширокого зацікавлення, байдужості. Варто також зазначити, що висхідний тон у передостанній інтоногрупі має місце в інших висловлюваннях аналогічної прагматичної спрямованості.

Здивуванню-зацікавленості притаманний середньо-знижений початок висхідного тону у третій інтоногрупі (рис. 3б), широкий діапазон якого реалізується завдяки високому тональному рівню на затакті при збільшеній швидкості реалізації. Низхідний тон у попередній інтоногрупі характеризується великою швидкістю зміни напрямку руху. Така взаємодія тонів надає висловлюванню відтінок зацікавленості, нетерпіння, бажання якомога швидше дізнатися про подальший розвиток подій.

Як свідчить аналіз четвертої актуалізації висловлювання, висхідний тон у фінальній інтоногрупі займає середню позицію щодо швидкості зміни напрямку руху тону в порівнянні з другою і третьою його реалізаціями (рис. 4б). Увігнута форма низхідного тону у першій інтоногрупі та особливості інтонаційної будови двох попередніх передають недовіру-розчарування і надію, що не все так погано, як змалював співрозмовник.

Аналіз актуалізації фінальної інтоногрупи п'ятої реалізації висловлювання здивування-захоплення свідчить (рис. 5б) про те, що вона, як і всі попередні, характеризується висхідним тоном у завершенні. Відтінок захоплення тут передається будовою інтонаційного контуру двох перших інтоногруп: висхідно-низхідний рух тону у першій, великий позитивний інтервал на стикові першої та другої, великий негативний інтервал між початками другої та третьої інтоногруп. При цьому висхідний такт першої інтоногрупи передає високий ступінь спрямованості висловлювання на співрозмовника.

Очевидно, різноманітність відтінків здивування, що реалізуються за допомогою розділового питання, передаються завдяки інтонаційним модифікаціям його констатуючої частини. Що ж стосується власне питання, то тут у всіх висловлюваннях зареєстровані варіантні реалізації висхідного тону, обумовлені мірою необхідності відповіді.

Таким чином, інтонація тісно взаємодіє зі всіма засобами мови, інтегруючи всі види значень – лексичне, граматичне, прагматичне, пропозиціональне, контекстуальне, емоційне, модальне, конотативне, тощо, і слугує кінцевим засобом формування смислу емоційного висловлювання під впливом ситуативно-прагматичних змінних. Це підтверджує доцільність та актуальність більш широкого і глибокого вивчення інтонації емоційних висловлювань під кутом зору її залежності від ситуативно-прагматичних факторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. Переводы с англ. под ред. и с предисловием док. филол. наук, проф. А.Е. Кибрика. – М.: Прогресс, Универс, 1993. – 656 с.
2. Ившин В.Д. Коммуникативный синтаксис английского языка: Учебное пособие для ф-тов и ин-тов иностр. языков. – М.: МГПИ им. В.И. Ленина, 1982. – 150 с.
3. Антипова А.М. Направления исследований по интонации в современной лингвистике // Вопросы языкознания. – 1986. – № 1. – С. 122–132.
4. Торсуева И.Г. Современная проблематика интонационных исследований // Вопросы языкознания. – 1984. – № 1. – С. 116–126.
5. Калита А.А. Фоносемантика у загальній системі семантичного знання // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія 8: Мовознавство. – № 1. – 1998. – С. 130–135.
6. Dvorzhetska M.P. Phonetics and Linguistics: Research and Language Teaching // Studies in Communicative Phonetics and Foreign Language Teaching Methodology. – Kyiv: Lenvit, 1997. – P. 6–9.
7. Kalita A. Multidimensionality: the Basis of the Cognitive Approach to Intonation Studies // IATEFL-Ukraine Newsletter. – No. 13. – 1998 Dnipropetrovsk Conference Selections. Vol. II: Research. – Kyiv: IATEFL-Ukraine, 1998. – P. 17–20.
8. Бондарко Л.В., Вербицкая Л.А., Гордина М.В. Основы общей фонетики: Учеб. пособие. – СПб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1991. – 152 с.
9. Матезиус В. О так называемом актуальном членении предложения // Пражский лингвистический кружок. – М., 1967. – С. 239–245.
10. Quirk R., Greenbaum S. A Concise Grammar of Contemporary English. – N.-Y., 1973. London, 1973. – P. 429.
11. Торсуева И.Г. Интонация и смысл высказывания. – М.: Наука, 1979. – 111 с.
12. Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения. – М.: Высшая школа, 1988. – 168 с.
13. Цеплитис Л.К. Анализ речевой интонации. – Рига: Зинатне, 1974. – 272 с.
14. Галочкина И.Е. Коммуникативные виды высказываний как единицы языкового исследования // Ритмическая и интонационная организация текста: Сб. научных трудов. – Вып. 196. – М.: Моск. пед. ин-т иностр. языков им. М. Тореза, 1982. – С. 91–112.
15. Калита А.А. Интонация констатирующих высказываний в английской монологической и диалогической речи (экспериментально-фонетическое исследование): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Киев, 1984. – 218 с.
16. Иванов С.В. Просодичні засоби реалізації семантики здивування в англійському діалогічному мовленні (експериментально-фонетичне дослідження): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – К., 1997. – 186 с.
17. Янчева Т.В. Просодія висловлювань-захоплень в англійському мовленні (експериментально-фонетичне дослідження): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – Київ, 1997. – 246 с.
18. Fedoriv Ya. The Treatment of Sociocultural Aspects of Discontent Statements Prosody // IATEFL-Ukraine Newsletter. – No. 12. – Kyiv: IATEFL-Ukraine, 1998. – P. 30–32.
19. Fedoriv Ya.R., Kalita A.A. Systematization of Emotional Utterance Types and Their Variants // Studies in Communicative Phonetics and Foreign Language Teaching Methodology. – Kyiv: Lenvit, 1997. – P. 121–126.
20. Кантер Л.А. Экспериментально-фонетическое исследование интонационной структуры английских речевых единиц, выражающих положительные эмоции (группа "радости"): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – М., 1973. – 227 с.
21. Денисов В.Ф. Интонационная структура фраз, передающих комплекс эмоций от недовольства до ярости в английской речи (экспериментально-фонетическое исследование): Автореф. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / МГПИ им. В.И.Ленина. – М., 1973. – 20 с.
22. Crystal D., 1993. The Cambridge Encyclopedia of Language. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1993. – 472 p.
23. Жинкин Н.И. Речь как проводник информации. – М.: Наука, 1982. – 159 с.

24. Гак В.Г. О контрастивной лингвистике // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 25: Контрастивная лингвистика. – М.: Прогресс, 1989. – С. 5–15.
25. Cruttenden A. On the so-called grammatical function of intonation. – *Phonetica*. – V. 21. – No 3. – 1970.
26. Гак В.Г. Высказывание и ситуация // Проблемы структурной лингвистики. – М.: Наука, 1973. – С. 349–372.
27. Золотова Г.А. Коммуникативные аспекты русского языка. – М.: Наука, 1982. – 368 с.
28. Витгенштейн Л. Логико-философский трактат. – М., 1958.
29. Austin J.L. *How to do Things with Words*. – Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1962.
30. Searle J.R. *Speech Acts: an Essay in the Philosophy of Language*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
31. Чахоян Л.П. Синтаксис диалогической речи современного английского языка: Учеб. пособие (Б-ка филолога). – М.: Высшая школа, 1979. – 168 с.
32. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1984. – 397 с.
33. Леонтьев А.А. Смысл как психологическое понятие // Психологические и психолингвистические проблемы владения и овладения языком. – М., 1969.
34. Palmer F.R. *Semantics. A New Outline*. – М.: Vyssaya Skola, 1982. – 111 p.
35. Doff A., Jones Ch. *Feelings: Linguaphone Course*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1980. – 112 p.
36. *WaveLab*: Program by Philippe Goutier. Version 2.1. Copyright © 1995-1998 Steinberg.
37. *SpectraLAB*: FFT Spectral Analysis System. Version 4.3213. Copyright © 1997 Sound Technology, Inc. 1400. Dell Avenue. Campbell, CA 95008 USA.

Lubov Kozub

INTONATION PECULIARITIES OF THE ENGLISH ACADEMIC STYLE

Speech intonation is a conglomeration of the phonetic factors of a language which have the following functions: to organize connected speech phonetically by means of breaking it up, in accordance with the sense elements, into phrases and into their significant segments – syntagms; to establish semantic relations between parts of phrases; to endow phrases of their significant segments with declarative, interrogative or imperative meanings, or with shades of these meanings; to express different emotions [1, 9].

No language that we know of is spoken on a monotone; in all languages there are variations of pitch, though not all languages use these pitch variations in the same way. When we talk about English intonation we mean the pitch patterns of spoken English, the speech tunes or melodies, the musical features of English.

Utterances which are different only in respect to intonation may, as a result, differ from each other in meaning. The same phrase may be said in a downright, or a questioning tone of voice, among others.

We do not invent the words that we use in speaking, nor do we invent the sounds of which they are composed; we learn them, mainly in childhood, and spend the rest of our lives using the same words and the same sounds. Similarly we do not invent tunes as we go along; we use tunes which we originally learned as children, and we do not choose them or use them at random. There is a limited number of pitch patterns in any one language, and we use them to produce definite meaningful effects. It is therefore possible to describe frequently recurring patterns of pitch and to give rules for their use.

The pitch patterns or tunes of English are not necessarily the same in form as those of other languages, nor do they necessarily produce the same effect as they would in other languages, though there may be resemblances here and there. This being so, the pitch patterns of any other language may, and very often do, sound wrong if they are applied to English, and give rise to difficulties in communication. In the first place, the use of a tune which is not normally used in English will give a foreign accent to the speech and may make understanding difficult; secondly, and more serious, the use of a tune which is used in English but in different circumstances will lead to misunderstandings and possible embarrassment. As an example of this latter type of danger, the sentence "Thank you" may be said with one tune which makes it sound genuinely grateful, and with a different tune which makes it sound rather casual. Now if the foreign learner unintentionally uses the casual form when an English listener feels entitled to the other one, then the listener may get a very bad impression, since